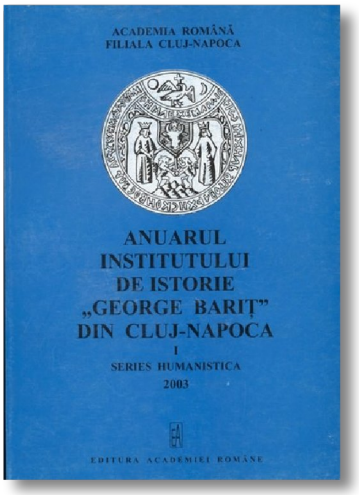

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Virgil I. Bărbat – un reprezentant de seamă al sociologiei românești

Emil Pop

How to cite this article:
Pop, Emil (2003) *Virgil I. Bărbat – un reprezentant de seamă al sociologiei românești*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 1, pp. 223–232. DOI: 10.5281/zenodo.22965478

© 2003: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

VIRGIL I. BĂRBAT – UN REPREZENTANT DE SEAMĂ AL SOCIOLOGIEI ROMÂNEŞTI

Emil Pop
Institutul de Istorie „George Barițˮ din Cluj-Napoca

Virgil Iuliu Bărbat s-a născut la 24 aprilie 1879 în comuna Rassa, județul Brăila. După absolvirea liceului „Nicolae Bălcescuˮ din Brăila, unde se stabiliseră părinții săi, urmează cursurile Universității din Genova, luându-şi licența, în 1905, în științe sociale. Continuă apoi să frecventeze diferite universități europene, între care Heidelberg şi Leipzig, iar în anul 1909 îşi ia doctoratul în filosofie la Berna, cu teza „Nietzsche – tendances et problèmesˮ, publicată în 1911 la Zürich. Acumulările din culturile germană, franceză, engleză şi americană sunt completate cu cunoaşterea nemijlocită a realităților din aceste țări şi se vor dovedi benefice pentru scrierile sale, ca şi pentru activitatea de catedră.

Pregătirea şi activitatea sa publicistică îl recomandă drept un reputat specialist în sociologie, fapt care a determinat numirea sa ca suplinitor al Catedrei de sociologie şi etică la Facultatea de filosofie şi litere a Universității din Cluj, în anul 1921–1922. Din anul următor, V. Bărbat devine titularul acestei catedre, pe care o va onora cu competență şi pasiune până la sfârşitul vieții (23 nov. 1931). Opera sa este constituită dintr-o serie de lucrări, unele publicate în timpul vieții (*Imperialismul american. Doctrina lui Monroe; Exproprierea culturii; Extensiunea Universitară; Premisele umane ale culturii moderne; Dinamism cultural* etc.), iar altele rămase în manuscris (*Rudolf Eucken, Istoria şi viitorul civilizației; Posibilitățile organice ale omenirii; Curs complet de sociologie generală; Curs complet de istoria doctrinelor morale şi politice; Curs de estetică*)[1].

Parcurgând opera lui V. Bărbat, atât cea publicată, cât şi lucrările aflate în manuscris, vom constata că locul şi rolul central în concepția sa filosofică şi sociologică îl ocupă cultura, fapt subliniat şi de unul din contemporanii săi, Traian Herseni: „Prin vocație a fost sociolog al culturii, preocuparea de fenomenul cultural revenind mereu în scrierile sale ca un motiv fundamental al gândiriiˮ[2]. Din diversitatea şi multitudinea problematicii abordate de Virgil Bărbat în lucrările

[1] I. E. Naghiu, *Viața şi opera lui Virgil I. Bărbat (1879–1931). Note biografice şi bibliografice*, „Sociologie Românească", anul III, 1938, nr. 4-6, aprilie–iunie, p. 259.

[2] *** *Istoria filosofiei moderne*, vol. V, București, Societatea Română de Filosofie, 1941, p. 550.

sale, nesistematizată pe domenii sau ramuri ştiinţifice, se pot, totuşi, desprinde şi diferenţia, prin sinteza unor elemente de bază ale gândirii sale, câteva compartimente principale ale reflecţiilor sale sociologice, şi anume: sociologia educaţiei, sociologia culturii şi sociologia generală. Având în vedere că aproape fiecare problemă, termen, noţiune sunt abordate sub aspectul apariţiei şi reflectării lor în gândirea şi literatura sociologică, considerăm că alături de cele trei compartimente menţionate mai sus, se profilează, prin sinteză, un al patrulea, cel al istoriei sociologiei. În acelaşi timp, o posibilă sinteză astfel operată în opera lui V. Bărbat poate fi completată cu demersurile sale în domeniile istoriei, filosofiei, eticii, esteticii şi politicii.

Problematica sociologică a concepţiei lui Virgil Bărbat se regăseşte, sub diferite aspecte, în cursul pe care l-a predat timp de un deceniu la Facultatea de filosofie şi litere a Universităţii din Cluj, o parte din acest curs aflându-se în manuscris la Biblioteca Academiei din Bucureşti. Cu toate că în bibliografia sociologiei româneşti este cunoscut sub titlul *Curs complet de sociologie generală*, trebuie să precizăm că, din păcate, nu este vorba de un curs elaborat sistematic, ci doar de note şi fişe, pregătite de profesor în vederea susţinerii activităţilor de curs şi seminar. Asemenea fişe, note, însemnări, decupări din ziare şi reviste etc. sunt, se pare, aranjate în plicuri de însuşi profesorul Bărbat, cu notaţiile grupării lor pe idei şi teme, restul fiind orânduite ulterior de familie sau de serviciul documentar al Bibliotecii Academiei. În marea lor majoritate, fişele şi notele reprezintă conspecte din diferite lucrări, cu citate de cele mai multe ori în limba autorilor lucrărilor respective, pe marginea cărora V. Bărbat face o serie de adnotări şi comentarii, exprimându-şi şi propriul lui punct de vedere şi, uneori, al altor autori, în legătură cu problematica abordată. În urma cercetării acestor fişe (circa 3000), suntem de acord cu cele exprimate de alţi cercetători ai operei sale, în sensul că „Chiar dacă manuscrisele [...], având şansa tiparului, ne vor oferi o imagine mai bogată despre sociologia sa, o teorie sociologică de ansamblu, care să clarifice atât obiectul şi metoda, cât şi structura şi dinamica specifică domeniului său nu va putea fi riguros înfăţişată, deoarece Bărbat însuşi n-a mai apucat să o ducă la capăt, iar schiţa pe care o face, oricât de promiţătoare, nu oferă cercetătorului posibilitatea „coborârii" de la sistem la părţile sale constitutive"[3].

În încercarea noastră de redare a ideilor cursului de sociologie predat de V. Bărbat, aşa cum reies ele din fişele, notele şi însemnările aflate în manuscris, vom urma, în măsura posibilului, atât sumarul publicat de profesor în 1931, cât şi planul de curs (în două variante) aflat în manuscris, după care a fost alcătuit, se pare, cursul său.

Prezentăm în continuare, integral, acest sumar:

Ştiinţa culturii. I. *Pre-Sociologia.* Istoria sistemelor de gândire, care au precedat şi din a căror dezvoltare a ieşit sociologia. II. *Obiectul sociologiei.*

[3] Grigore Zanc, *Virgil Iuliu Bărbat – 100 de ani de la naşterea sa*, „Viitorul social", anul VII, 1979, nr. 3, p. 534.

Sociologia după popoare. Sociologia ca ştiinţă a culturii. Sociologia în învăţământ. *Natura şi cultura.* III. *De la animal la „om". Cultura şi mediul.* IV: *Mediul fizic.* V. *Mediul antropologic.* Sex, Rasă, Naţiune. VI. *Mediul social.* VII. *Mediul cultural. Procesele culturale.* VIII. *Statica şi Dinamica culturii.* IX. *Agentul creator.* Agentul creator, Conştiinţa independenţei. Libertatea în decursul istoriei. X. *Idealul.* Axa culturii Istoria sistemelor de cultură. Centre de consolidare: Adevărul, Binele, Frumosul, Viitorul[4].

Iată, în continuare, cele două variante ale planului de curs, aflate în manuscris: 1) I. Istoria sociologiei; II. Sociologia în învăţământ; III. Şcolile în sociologie. Condiţiile de dezvoltare ale culturii; IV. Condiţiile biologice = Copilăria; V. Locul şi importanţa culturii; VI. Locul şi importanţa femeii în dezvoltare (asupra termenului *femeii* avem o oarecare îndoială, datorită ilizibilităţii grafiei sale – n.n.); VII. Locul şi importanţa educaţiei; VIII. Locul şi importanţa mediului geografic; IX. Clasele sociale şi cultura; X. Libertatea şi cultura; XI. Agentul cultural; XII. Idealul cultural; 2) I. Istoria sociologiei; II. Natura şi obiectul sociologiei; III. De la animal la „Om"; IV. Condiţii de dezvoltare biologice; VI. Condiţii de dezvoltare sociale; VII. Condiţii de dezvoltare culturale; VIII Agentul cultural; IX. Statistica şi Dinamica; X. Idealul[5].

Din păcate, Virgil Bărbat n-a avut răgazul să publice în „Revista de sociologie" decât prelegerea *Sociologia = o schiţă istorică şi o definiţie*, care „acoperă" în mare doar primele două capitole ale „Sumarului" publicat anterior.

În mod firesc, Virgil Bărbat încearcă în cursul său să răspundă de la început unor întrebări: *De ce s-a născut sociologia? Când şi în ce condiţii a apărut ea? Care sunt condiţiile dezvoltării sale?* De asemenea, el încearcă să definească *obiectul şi problematica sociologiei*, privindu-le într-o perspectivă dinamică, precum şi din cea a evoluţiei lor, consemnată în istoria gândirii sociale. „Începuturile sociologiei, arată el, se confundă cu primele încercări ale omului de a filosofa asupra vieţii lui, iar problemele ei vor dura atâta timp cât omul îşi va pune întrebări relativ la natura şi rostul existenţei lui culturale"[6]. Sociologia nu apare de nicăieri, nu este un accident în viaţa spirituală a omenirii, ci o consecinţă şi un rezultat al dezvoltării spirituale a omului ca „existenţă culturală" şi raţională, ca existenţă creatoare, afirmată şi concretizată prin însăşi capacitatea sa de a crea în şi prin natură. „Sociologia apare atunci când omul începe să privească de-a lungul timpurilor cu ajutorul raţiunii lui şi atunci când el se simte destul de tare spre a încerca să domine, cu ajutorul acestei raţiuni, vremea şi istoria neamului omenesc"[7]. Apariţia sociologiei este condiţionată de dezvoltarea democraţiei şi a ştiinţei şi de aceea ea apare în „ţările democrate"[8]. Dar, „Dacă apariţia sociologiei

---

[4] (V.I.B.), *Un sumar de Sociologie Generală*, „Revista de Sociologie", 1931, nr. 2, p. 30.

[5] Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), mss Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, mapa nr. 1, pachet 2, nenumerotat.

[6] V. Bărbat, *Sociologie – o schiţă istorică şi o definiţie*, „Revista de sociologie", 1931, nr. 4, p. 23.

[7] B.A.R., mss Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, mapa nr.1, pachet nr.2, nenumerotat.

[8] *** *Sociologia şi greutăţile prezentului*, „Revista de sociologie", 1931, nr. 1, p. 6.

presupune existenţa unui spirit ştiinţific şi a unei organizaţii democratice, aceasta nu înseamnă însă că mentalitatea sociologică se va dezvolta la fel, pretutindeni unde aflăm aceste condiţii. Dezvoltarea sociologiei mai este în funcţie şi de uşurinţa cu care o societate dată se poate adapta schimbărilor aduse de timp"[9].

Pornind de la aceste premise, V. Bărbat face o adevărată incursiune în istoria dezvoltării umanităţii, prezentând opiniile unor gânditori români şi străini, luând atitudine faţă de concepţiile acestora privind apariţia şi dezvoltarea sociologiei şi argumentându-şi, totodată, propria poziţie. Aşa de exemplu, la afirmaţia lui P. Andrei că sociologia ar fi existat din vechime în Egipt, unde, spune acesta, faraonii aveau o concepţie sociologică teocratică şi mistică, V. Bărbat replică, întrebându-se dacă „Poate o concepţie teocratică şi mistică fi sociologică". De asemenea, afirmă el, sociologia nu poate fi confundată cu politica din perioada gânditorilor greci sau a celor ai Renaşterii, din cel puţin două motive: 1) „deşi un stat înfăşoară toată viaţa unui popor sunt lucruri care-l depăşesc", ca de exemplu „ştiinţa, religia sau arta, iar existenţa lui este chiar în funcţie de lucruri care-l depăşesc"[10], şi 2) „În ştiinţa politică se porneşte de la un dat cultural, dar nu de la cel mai general, şi de aceea se greşeşte mai uşor"[11], iar acest „dat cultural" nu se identifică cu întreaga existenţă culturală a omului. În acelaşi timp, „Sociologia nu va putea deci apărea cât timp domneşte ideea tradiţionalistă – în domeniul cunoştinţei autoritatea papei, iar în cel politic aceea a suveranului". Dar, după ce omul „a dumnezeit pe semenul său, pe rege, pe Faraon", el devine „conştient de apariţia unei puteri noi în lume, Spiritul"[12], prin care şi datorită căruia îşi va descoperi drepturile sale naturale, care vor sta la baza primelor revoluţii din epoca modernă. Ca urmare a noilor cuceriri politice, economice, sociale ale omului, are loc o evidentă dezvoltare a democraţiei, a ştiinţei, instaurarea domniei raţiunii, precum şi o mai uşoară adaptare a societăţii la schimbările produse, un enorm interes pentru cunoaşterea acestor schimbări şi adaptarea la ele. Iată, deci, că există atât condiţiile, cât şi o mai stringentă necesitate a dezvoltării sociologiei. Concepţiile noi ajung, treptat, în măsură tot mai mare, să nu se mai refere la drepturile zeilor, regilor, monarhilor, a unor grupuri, clase, chiar popoare, ci la „drepturile omului". „Societatea va trece pe primul plan, ca izvor a tot ce este uman, iar ştiinţa cea nouă a sociologiei îşi va da drept misiune studiul acestei noi realităţi [...]". Dar şi considerată astfel, ca studiu al societăţii, sociologia arată părţi slabe, principala venind din faptul că termenul de societate este prea vag şi, prin urmare, greu de surprins într-o investigaţie cu adevărat ştiinţifică, iar, atunci când se încearcă precizarea lui prin studiul individului sau al unor aspecte, laturi ale societăţii se ajunge în domeniul altor ştiinţe ale socialului. Se ajunge astfel fie la o negare a existenţei unei ştiinţe distincte numită sociologie, fie la recunoaşterea curajoasă a faptului că „obiectul ei este încă neprecizat [...] Acest obiect se desprinde însă din

[9] B.A.R., mss Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, mapa nr. 1, pachet nr. 6, nenumerotat.
[10] *Ibidem*.
[11] *Ibidem*, pachet nr. 2, nenumerotat.
[12] V. Bărbat, *Sociologia – o schiţă istorică şi o definiţie*, ..., p. 32.

însăşi evoluţia realizărilor ideologice de până acum [...]. Sociologia este ştiinţa celei mai vechi preocupări omeneşti, ştiinţa creaţiei umane"[13].

Precizându-i obiectul, V. Bărbat menţionează, totodată, şi sarcinile care stau în faţa sociologiei. Prima dintre ele este aceea de a defini umanitatea, începând prin „a fixa diferenţa dintre «om», considerat ca fiinţă culturală, faţă de omul animal de la care a pornit şi terminând cu caracterele esenţiale ale culturii"[14], diferenţă în care creaţia umană constituie elementul esenţial. Alte sarcini ale sociologiei sunt: să studieze „condiţiile de dezvoltare ale omului cultural sau mai pe scurt ale culturii şi în fine să prindă direcţia, adică idealul acestui proces nou din univers"[15].

V. Bărbat arată că, în procesul de precizare a obiectului sociologiei, „Sociologia însăşi se precizează"[16] prin intervenţia unui punct nou de vedere, acela al culturii. Subliniind că obiectul sociologiei reclamă „de asemenea oarecărei consideraţii istorice", pentru a-l delimita faţă de alte definiţii şi înţelesuri întâlnite în istoria gândirii, V. Bărbat arată că „adevăratul subiect al sociologiei" se caracterizează prin faptul că: „1) îl depăşeşte societatea – a. Mediul fizic în care trăieşte societatea; b. Mediul istoric; c. Actul cultural; 2) În cuprinsul societăţii el se limitează la fixarea condiţiilor care împiedică sau ajută actul specific uman, actul cultural; 3) El depăşeşte societatea şi sub formă de ideal"[17]. În acelaşi efort de precizare a obiectului sociologiei, V. Bărbat se opreşte asupra raportului ştiinţei sociologiei cu alte ştiinţe sociale ca: istoria, filosofia, filosofia istoriei, psihologia socială şi individuală, biologia, etnografia, economia, morala, religia, dreptul, logica, politica etc. Aceste relaţii sunt studiate sub raport genetic şi structural, al influenţei exercitate asupra diferitelor ştiinţe şi a celei suferite din partea lor de către sociologie, al modului în care apare reflectată legătura ei cu alte ştiinţe în istoria gândirii sociale. Fără a ne opri la explicarea acestor raporturi, trebuie să subliniem una din observaţiile lui V. Bărbat făcută în acest context, în legătură cu starea actuală a sociologiei, şi anume aceea că „Toate ştiinţele trec printr-o lungă fază analitică înainte de-a ajunge la cea sintetică"[18]. Acesta era, atunci, după V. Bărbat, nivelul de dezvoltare a sociologiei ca ştiinţă.

În expunerile sale, V. Bărbat s-a oprit şi asupra raportului ştiinţelor sociale – între care este inclusă şi sociologia – cu clasele sociale, replicând afirmaţiei lui

---

[13] *Ibidem*, p. 34.

[14] B.A.R., mss Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, mapa nr. 1, pachet nr. 3, nenumerotat.

[15] În evaluarea realizărilor ideologice din care s-a desprins sociologia, V.Bărbat face o serie de investigaţii nu numai în istoria sociologiei, a ideilor diferiţilor gânditori şi cu privire la dezvoltarea ei la diferite popoare, cărora le acordă un spaţiu destul de amplu în curs(conform celor peste 500 de fişe pe această temă), ci şi în istoria filosofiei. O atenţie deosebită acordă curentelor filosofice moderne pe care le numeşte „Partidele filosofiei moderne sub aspect actual", prezentându-le în următoarea ordine: sec. al XVI-lea – Naturalist; de sec. al XVII-lea – Materialist, Atomist, Hylozoist, Optimist, Fatalist; sec. al XVIII-lea-Determinist, Utilitarist, Dualist; sec al XIX-lea – Pozitivism, Socialism, Monism, Idealism, Egoism, Nihilism, Agnosticism, Pragmatism (vezi B.A.R., mss V.Bărbat, *Sociologie,* mapa nr. 2, pachet nr. 14, nenumerotat).

[16] B.A.R., mss Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, mapa nr. 1, pachet nr. 3, nenumerotat.

[17] *Ibidem.*

[18] *Ibidem.*

Buharin privind caracterul de clasă a ştiinţei în felul următor: „Matematica, chimia etc. au caracter de clasă sau uman? Apoi, vine, ca cea mai generală, problema culturii, a creaţiei umane, iarăşi generală. O clasă nu poate da o perspectivă care să rămână decât în măsura în care priveşte fondul acela general. Iar acest fond dacă este redus la «fericire» înseamnă înăbuşirea multor altor elemente necesare culturii"[19]. Pornind de la raportul sociologiei cu clasele sociale şi cu alte ştiinţe, V. Bărbat face o analiză a diferitelor şcoli sociologice, oprindu-se la: şcoala biologică, organicistă; şcoala materialismului economic; şcoala psihologică; determinismul mecanicist; şcoala voluntaristă etc. Analizând şcolile sociologice, apariţia şi dezvoltarea sociologiei la diferite popoare, V. Bărbat consideră că acestea au ca trăsătură comună: „1) sforţarea de a înţelege ştiinţific lucrurile referitoare la omenire; 2) dorinţa de a găsi factorul comun, esenţial al acestei activităţi"[20]. Or, factorul comun, esenţial al acestei activităţi este cultura, caracterizată prin actul creaţiei, al cărui studiu constituie obiectul sociologiei. Pornind de la discutarea problemei socialului, a ceea ce este realitatea socială şi societatea, şi prezentând felul în care sunt rezolvate aceste probleme de către diferite şcoli sociologice şi de către diferite ştiinţe, V. Bărbat demonstrează din aproape în aproape că „fenomenul social este cultura", iar „chestiunea socială e tot mai mult o chestiune culturală, de copărtăşie la cultură", că trecerea de la studiul societăţii la cel al culturii înseamnă a face de fapt „sociologia ştiinţei culturii"[21].

Sesizând diferenţierile dintre diferite şcoli sociologice şi din punct de vedere al metodelor de studiu sau al ştiinţelor predominante ca influenţă în respectivele şcoli, V. Bărbat arată că „Sunt mai multe drumuri spre a ajunge la o sociologie ştiinţifică", preluând în acest sens o enumerare de la Stein: 1) Etnografia comparată (englezii şi americanii – Tylor, Morgan, Spencer; germanii – Steinmetz, Bertiam); 2) Statistica; Quetellet, V. Dettingen; 3) Metoda biologică a organiciştilor: V. Lilienfeld, R. Worms, Bunge; 4) Metoda psihologico-logică: G. Simmel, E. Durkheim, L.F. Ward; 5) Din punct de vedere al teoriei cunoştinţei: Windelband, Rickert. Reflectând la această clasificare, V. Bărbat sesizează importanţa fiecărei metode, dar mai ales importanţa modalităţilor optime de acţiune în viitor: „Nu s-ar putea uni toate aceste metode? Nu s-ar putea vedea ce este cunoştinţa, care sunt bazele ei şi, plecând de la biologie, etnografie, raţiune şi apoi nu s-ar putea vedea care este punctul de unificare al fiecărei epoci şi care trebuie să fie cel al viitorului?", el fiind convins că „nevoile vor apropia, mai curând decât se crede de obicei, greutăţile politice, cultura etc. ale vieţii zilnice de ştiinţa creaţiei omeneşti, care este sociologia, iar aceasta atât spre binele ei, cât şi al societăţii"[22]. În acest sens el atribuie sociologiei funcţii active benefice vieţii umane şi vede sociologia „ca îndrumar al acţiunii", iar prin demersul sociologic. „ceea ce găsim noi în ultimă instanţă sunt faptele culturale de creaţie umană", urmând „să vedem care sunt

[19] *Ibidem*, pachet nr. 5.
[20] *Ibidem*.
[21] *Ibidem*.
[22] *** *Sociologia şi condiţiile apariţiei ei*, „Revista de sociologie". 1931, nr. 1, p. 6.

legile creației", sociologia ca știință a culturii trebuind să aibă în vedere „1) fixarea condițiilor externe în care creația umană, cultura se poate conserva și întări; 2) fixarea atitudinilor umane care întăresc și slăbesc cultura; 3) fixarea axei în jurul căreia se grupează cultura în creștere și cultura în scădere; 4) fixarea idealului specific vremurilor noastre"[23].

Studiul relației dintre sociologie și educație, al rolului sociologiei în învățământ este realizat de V. Bărbat prin raportarea acestora la dezvoltarea societății într-o țară sau alta, la specificul condițiilor concrete de dezvoltare a unui popor. Educația și învățământul joacă un rol deosebit de important, constituind înseși instrumentele de realizare a idealului, ba chiar de naștere a lui: „Cum se nasc idealele? Cum se realizează? Educația intră aici, poate, mai mult ca orice" și este „Știința trecerii conștientului în inconștient adică știința ridicării definitive a omului la nivelul idealului său, a preparării lui pentru realizarea acestuia [...] Învățământul – un mijloc în vederea realizării unui scop"[24]. Sociologia este legată de educație prin înseși condițiile apariției ei și trebuie să o însoțească tot timpul, constituind o garanție a eficienței procesului educativ, a întregului învățământ. Astfel, sociologia apare și se dezvoltă nu numai datorită dezvoltării științei și democrației. Apariția ei se datorează și unor „nevoi practice, nu numai teoretice, ceea ce face ca ea să fie legată de Educație care este față de sociologie ca Igiena față de medicină. Dacă nu e Igienă aplicarea medicinei se face rău, dar se face". Prin urmare, „Sociologia evoluează într-un sens paralel cu educația", iar „Introducerea sociologiei în școli este un semn că educația caută o bază nouă"[25]. Sociologia implementată în învățământ devine nu numai un factor de creștere a eficienței, ci și unul dinamizator de progres și de apropiere a viitorului. Pentru ilustrarea celor afirmate, V. Bărbat face o incursiune în istoria învățământului sociologic din diferite țări – Franța, Germania, Belgia, Anglia, America –, oprindu-se la ultimele două, comparând și raportând rolul și ponderea învățământului sociologic la tendințele de renovare și de dezvoltare a societății. „Anglia este, într-un sens, anglo-saxonismul de ieri, pe când America este anglo-saxonismul de mâine și nu este decât natural ca o instituție prin excelență modernă, ca învățământul sociologic, să fie mai complet reprezentată, acolo unde pulsează mai puternic viitorul"[26]. Vorbind despre dezvoltarea învățământului sociologic și despre creșterea rolului sociologiei în America, V. Bărbat arată că „Sociologia a devenit [...] unul din elementele cele mai de căpetenie ale progresului vieții americane", iar „Noi românii, ne găsim astăzi într-o situație analoagă, din multe puncte de vedere, celei în care se aflau Americanii după războiul lor civil"[27]. De aceea, el susține necesitatea dezvoltării unui puternic învățământ sociologic în țara noastră, prin care

[23] B.A.R. mss. Virgil Bărbat, *Sociologie,* mapa nr.2, pachet nr.3, nenumerotat.

[24] *Ibidem*, pachet nr. 25, nenumerotat.

[25] *Ibidem*, pachet nr. 1, nenumerotat; vezi și V.Bărbat, *Este studiul sociologiei necesar?*, „Înfrățirea", 22 octombrie 1921.

[26] *Ibidem.*

[27] *** *Sociologia și greutățile prezentului*, „Revista de sociologie", 1931, nr. 1, p. 7.

să fie pregătiți viitorii sociologi, care să intervină eficient în rezolvarea problemelor societății românești. Dar, pentru realizarea unui asemenea deziderat, era necesar ca sociologiei să i se acorde mai multă importanță în cadrul programelor de învățământ universitar.

În cadrul cursului său, profesorul V. Bărbat a abordat și una din principalele sarcini pe care aprecia că le are sociologia, și anume aceea de „a fixa diferența dintre om, considerat ca ființă culturală, în fața omului animal de la care a pornit", subliniind că, dacă pentru animal caracteristic în comportament și în întreaga sa existență este instinctul, pentru om specifică este rațiunea[28]. Dar până la rațiune animalul, care avea să devină om, a urmat o anumită evoluție: „animalul din noi a devenit om prin faptul că s-a ridicat complet în două labe, părăsindu-și ținuta mai mult sau mai puțin aplecată a maimuțelor, liberându-și cu totul membrele anterioare, ele devenind mâini și putând, astfel, să desfășoare o activitate independentă de aceea a mersului. Însă activitatea aceasta nu a devenit muncă, nu a dat naștere culturii decât datorită unui factor nou, care se dezvoltă concomitent, și anume rațiunea"[29].Rațiunea, conștiința sunt cele care-l duc pe om la societatea omenească și îl deosebesc de animal. Și nu numai atât, pentru că „Și animalele se „asociază", dar „Ceea ce deosebește pe oameni este că ei se asociază ca să creeze ceva, ei cred în ceva"[30]. V. Bărbat este preocupat de problema trecerii de la „Biologic" la „Ideal", de „Cum s-au desfăcut de viața biologică puterile creatoare ale omului și care este idealul în stare să le păstreze și dezvolte"[31], cu alte cuvinte care sunt mutațiile produse în evoluția animal-om de la biologic la cultural. Biologicul își afirmă valențele, spune V. Bărbat, cu deosebire până la vârsta de 5 ani, iar mediul influențează formarea culturală a omului cu deosebire în perioada copilăriei. Prelungirea copilăriei, perioadă în care omul–animal nu își asumă răspunderea propriei existențe, în care se păstrează plasticitatea creierului, înseamnă mai mari șanse ca „dintr-un animal care lucrează numai în baza instinctelor, să devie omul care se conduce mai des cu ajutorul rațiunii, adică al științei"[32]. Ceea ce constată a fi valabil la individ, V. Bărbat consideră a fi valabil și la colectivitățile umane, la popoare, iar o asemenea ipoteză devenită realitate potențează dezvoltarea individului: „Cu cât popoarele au o civilizație mai dezvoltată, cu atât se lungește perioada copilăriei, cu atât mai puternică devine influența mediului, a educației în viitorul indivizilor și al neamurilor. S-ar putea chiar zice că un popor întreg este cu atât mai apt de progres, cu cât este mai copil, cu cât păstrează mai multă vreme în indivizii care-l compun epoca de plasticitate, de tinerețe. De aceea, poate și este o atât de mare deosebire în materie de progres între Orientul cel bătrân atât de repede și neamul anglo-saxon, cel cu adolescenți atât de

[28] B.A.R., mss. Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, mapa nr. 2, pachet nr. 3, nenumerotat.

[29] Virgil I. Bărbat, *Premisele umane ale culturii moderne*, Cluj, Edit. Extensiunii Universitare, 1926, p. 37.

[30] B.A.R., mss Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, mapa nr. 2, pachet nr. 3, nenumerotat.

[31] B.A.R., mss. Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, mapa nr.2, pachet nr. 17, nenumerotat.

[32] Virgil I. Bărbat, *Premisele umane ale culturii moderne*, ..., p. 41; vezi și V. Bărbat, *Copilăria*, „Înfrățirea", 1921, 26 martie.

fragezi la suflet"[33]. Dar evoluţia naturii de la animal la om nu se opreşte aici, observă V. Bărbat. Însuşi omul, ca toate animalele a evoluat. Omul cultural parcurge trei stadii: sălbăticie, barbarie, civilizaţie.

Un rol important în evoluţia omului, a omului cultural, îl are mediul, cultura şi mediul aflându-se într-o strânsă legătură; după cum o strânsă legătură există între şcoală, educaţia şi formarea, evoluţia individului, dar şi între mediu şi şcoală: „[...] dacă şcoala în special şi educaţia în general pot avea mari influenţe asupra individului, nu este mai puţin adevărat că, la rândul lor, şcoala şi educaţia sunt în funcţie de mediul corespunzător şi că dacă voim să atingem prin aceşti factori, prin şcoală şi prin educaţie, un rezultat oarecare, trebuie mai întâi să ne îngrijim ca mediul în care vor funcţiona ele să le permită ajungerea unor astfel de rezultate"[34].

Factorii de mediu – fizic, antropologic, social, cultural – joacă un rol important în dezvoltarea omului cultural, în atingerea scopului şi idealului său, cultura devenind – sau mai bine zis trebuind să devină – un scop general al tuturor oamenilor pe care să se întemeieze adevăratele idealuri, din care şi prin care să izvorască creaţia autentică. Determinismul natural duce în evoluţia animal-om la finalismul uman, care este cultura.

Profesorul V. Bărbat s-a oprit nu numai asupra acestor probleme, cum ar fi influenţa factorilor (componentelor) mediului (fizic, social, antropologic) asupra dezvoltării culturii şi omului cultural, ci şi la raportul cultură – civilizaţie, agent creator – personalitate umană, cultură – ideal, ideal – libertate – progres, personalitate – societate, precum şi la legile dezvoltării culturii. El consideră drept „legi fundamentale ale culturii: 1) O cultură intens producătoare nu poate lua naştere decât într-un spaţiu întins; 2) O cultură nu poate exista fără o schimbare şi adaptare continuă a spiritului, ceea ce înseamnă în acelaşi timp o îmbrăţişare tot mai puternică a trecutului; 3) O cultură nu poate exista fără agenţi motori, adică fără eroi şi consfinţirea eroilor, dar nu se poate perpetua fără posibilitatea unei primeniri perpetue a acestora"[35]. De asemenea, el încearcă să stabilească o relaţie între gradul de dezvoltare şi progres al unei ţări şi măsura în care idealul societăţii respective se suprapune structurii sociale şi fizice (spaţiale-geografice) a membrilor săi, reprezentând grafic acest raport prin trei cercuri, care se pot intersecta până la suprapunere, ele semnificând: 1. *Structura socială;* 2. *Spaţiul fizic (geografic);* 3. *Ideal.* Concluziile sale: I. O ţară este cu atât mai prosperă, cu cât cele trei cercuri se suprapun mai mult; II. Ţara în care cele trei cercuri se suprapun mai mult va putea mai bine atrage în sfera ei de influenţă pe aceia care vor avea cercuri neconcentrice[36].

Dezvoltarea culturii este o categorie influenţată de mediul fizic, spaţiul constituind esenţa acestuia; în acelaşi timp, V. Bărbat constată şi o influenţă a fizicului asupra creaţiei, prin A) Sănătate, Hrană; Locuinţă, şi B) Spaţiu. „Lărgirea

[33] B.A.R., mss. Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, mapa nr.2, pachet nr. 20, nenumerotat.
[34] *Ibidem*, pachet nr. 17, nenumerotat.
[35] *Ibidem*.
[36] *Ibidem*, pachet nr. 18, nenumerotat.

spațiului în care se mișcă și varietatea de dezvoltare care îi este îngăduită unei culturi sunt două cauze generale care hotărăsc felul și dimensiunile ei"[37]. Astfel este determinat, în concepția lui V. Bărbat, caracterul static sau dinamic al unei culturi. Acele culturi care nu au avut spațiu pentru o dezvoltare continuă au devenit statice și au murit, iar acolo unde a existat continuitatea spațiului, culturile au cunoscut dinamism și progres.

V. Bărbat subliniază, nu odată, în expunerile sale, importanța factorilor biologici în dezvoltarea culturii, sănătatea, igiena individuală și colectivă constituind condiții fundamentale pentru susținerea unei activități creatoare intense. În același timp, recunoscând rolul factorului antropologic în evoluția culturală a omului, V. Bărbat se opune exagerărilor, respingând unilateralitatea și caracterul neștiințific al biopoliticii.

Idei progresiste demonstrează V. Bărbat și în dezbaterea rolului națiunii în dezvoltarea culturii. Analizând raportul național – internațional în cultură, el acordă prioritate primului termen, îndemnând la dezvoltarea culturii naționale, a specificului cultural al fiecărui popor. „Mărimea unui popor, arată V. Bărbat, nu o face legătura sa cu o cultură străină, superioară, ci puterea cu care se străduiește, înrădăcinându-se în firea lui, să o ridice pe aceasta la nivelul celei străine. Cei din Ardeal, care se laudă cu Roma, Viena, Pesta și culturile respective, sunt mai răi români decât aceia care țin în primul rând la micro-civilizația românească pe care vor să o ridice". După cum omul are un ideal care-l depășește – și așa este firesc – iar realizatorul este el, tot astfel și un popor trebuie să aibă un ideal, „căci altfel nu ar avea pe ce se sprijini, dar realizatorul este el"[38]. Aceasta cu atât mai mult cu cât „Idealul este instrumentul cu care omenirea își fixează și întărește atitudinea culturală. El variază după împrejurări. Sociologia va trebui să fixeze și forma de ideal care asigură întărirea actului uman-cultura"[39].

Scrierile lui V. Bărbat conțin și alte idei interesante și importante pentru sociologie și științele umane în general. De aceea, considerăm că reeditarea lucrărilor sale, precum și publicarea celor rămase în manuscris, chiar în forma în care se află el acum, ar contribui în mod substanțial la întregirea literaturii noastre de specialitate și ar pune mai bine în lumină concepția unuia dintre cei mai de seamă sociologi români, „considerat unul dintre primii promotori ai sociologiei ca știință în România, credința sa profesională cea mai intimă fiind aceea că «*sociologia este Cartea cea mare a vremurilor ce vin*». Ca și Dimitrie Gusti – la București –, el este întemeietor de școală sociologică la Cluj"[40].

---

[37] *Ibidem.*

[38] B.A.R., mss. Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, mapa nr.2, pachet nr. 25, nenumerotat.

[39] *Ibidem.*

[40] Ștefan Costea (coord.), *Istoria sociolgiei românești*, București, Edit. Fundației „România de Mâine", 1998, p. 248.